© А. І. Анцибор

ISSN 2415–7384
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ МАС

Отримано: 08 листопада 2018 р.

Прорецензовано: 12 листопада 2018 р.

Прийнято до друку: 13 листопада 2018 р.

e-mail: ulis33@ukr.net

DOI: 10.25264/2415-7384-2018-7-94-99

Анцибор А. І. Соціометрія як онтологічна експлікація до питання про генезу аутсайдерства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : збірник наукових праць*. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. С. 94–99.

УДК: 371.16(477)(043.5)

Анцибор Анатолій Іванович,
кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук КВНЗ Вінницька академія неперервної освіти

СОЦІОМЕТРІЯ ЯК ОНТОЛОГІЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНЕЗУ АУТСАЙДЕРСТВА

У статті частково розглянуто питання придатності дітей до соціометричної процедури. Описано особливості реакції учнів початкової школи на питання соціометричного та референтометричного характеру. Дослідженя проведено з метою відобразити процеси, що супроводжують феномен утворення аутсайдерства в дитячому колективі. Зроблено опис причин, що є супутніми для започаткування феномену «відкинутості». Висновок полягає в тому, що вчитель, практичний психолог або батьки, займаючись проблемою дитини-аутсайдера повинні діяти не лише на основну причину, що до цього привела, а й на супутню рису, яка цей феномен супроводжує і таким чином може бути досягнено певного соціатричного ефекту та поліпшено перебування дитини в групі.

Ключові слова: *соціометрична процедура, референтометричні показники, відкинуті діти, комунікативний негативізм, комунікативна недостатність, соціатричний ефект.*

Anatolii Antsybor,
PhD in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Psychological and Pedagogical Education and Social Sciences Vinnitsa Academy of Continuing Education

SOCIOMETRY AS AN ONTOLOGICAL EXPLICATION TO THE QUESTION OF THE GENESIS OF OUTSIDERS

The article considers partially the issue of children's eligibility for sociometric procedures. The experts analyzed the peculiarities of filling out questionnaires. The attention was drawn to the relevance of the students' answers to the requirements of the questionnaire. The peculiarities of the reaction of elementary school students to sociometric and referentometric nature are described. Observations were conducted to determine the age of the child's fitness for a sociometric procedure; it was concluded that ten-year-old children can, with sufficient accuracy, understand and answer sociometric and referentometric questions. The peculiarities of writing and filling the sociometric questionnaires were analyzed. The research was conducted in order to reflect the processes that accompany the phenomenon of education outsidering in the children's team. A description of the reasons accompanying the launch of the phenomenon of "rejection" is made. The conclusion is that a teacher, a practical psychologist, or parents, dealing with the problem of a child-outsider should act not only on the main reason that led to this, but also on the accompanying rise that accompanies this phenomenon and thus can achieve a certain social effect and improved stay of the child in the group.

Key words: *sociometric procedure, referentometric indices, neglected children, communicative negativism, communicative insufficiency, social effect.*

Постановка проблеми. Педагогічні працівники добре знають, що соціометрична інформація є якщо і не конфіденційного характеру, то призначена лише для людей, які дотичні до навчально-виховного процесу й можуть правильно інтерпретувати та використовувати її. Оскільки вона стосується, так би мовити, синкретичного уявлення дитиною свого місця в колективі, то постає проблема впливу на це уявлення та покращення його, що пов'язана певним чином з дослідженнями соціометричного та референтометричного характеру. Гостро постає проблема «відкинутих» дітей та психологічної роботи з ними з метою покращити їхнє становище.

Короткий огляд сучасних досліджень і публікацій. Проблема конфіденційності обумовлена в сучасних соціометричних дослідженнях [1, с. 10-11, 2, с. 126]. Доволі часто якщо соціометричні процедури мають місце в початковій школі – за їхньою допомогою намагаються визначити причини появи «відкинутих» дітей в класі та описати особливості стосунків, які призводять до утворення такого статусу [3, с.1]. Сама процедура дослідження досить докладно була описана Джекобом Морено [2, с. 300-384] і з того часу її суть не змінювалася, інша справа коли респондентами є діти початкової школи. Тут постає проблема відповідності до їхнього віку.

Отже, звідси випливає мета психологічної розвідки. Для цього було проведено дослідження на основі замірів, у яких визначено три позиції:

А. Розміщення класного лідерського осередку колективу на тлі поля впливовості за методикою семантичного диференціалу.

В. Якщо лідерський осередок є центром психологічного простору класу, то відносно нього розміщено інші прошарки: учні середнього та низького рейтингу.

С. У маргінальних зонах соціометричної карти знаходять своє місце «відкинуті» або аутсайдери.

Суть нашого погляду полягає в тому, що карта класу служить для роботи насамперед з такими учнями. Дослідник працює з дітьми, впливаючи не лише на психологічні риси індивіда, що безпосередньо викликають аутсайдерство, а й на параметри, що цей феномен супроводжують. Підтвердити й описати цей процес і є метою дослідження.

Матеріали й методи дослідження, теоретичні – соціометричного та референтометричного характеру, *емпіричні* особливості полягають в тому, що встановлюємо їхню відповідність віковим нормам та описуємо особливості застосування.

Виклад основного матеріалу. Варто сказати, що за допомогою саме шкільної соціометрії, проводячи дослідження серед дітей початкового віку, ми з одного боку маємо справу з особистостями під час їхнього розвитку, які тільки-но сформувалися для того, щоб виконувати соціометричні вимоги, наприклад, діти четвертого класу мають різний рівень готовності, хоча в цілому його можна характеризувати як допустимий. З іншого боку, під час роботи з дітьми раннього віку, ми маємо змогу прослідкувати феномен аутсайдерства, у період його зародження та формування на початкових стадіях.

Отже, соціологічне дослідження, з використанням принципів соціометрії Джекоба Морено [2, с. 1–300] було проведено в комунальному закладі І-ІІІ ст., загальноосвітньої школи №18 Вінницької міської ради, серед учнів 4 класу. Враховуючи юний вік респондентів, було використано анкету, присвячену шкільній тематиці, спрощений варіант якої виглядає так:

1. Якби тобі довелося перейти вчитися в іншу школу, кого із своїх однокласників ти узяв би в новий клас?

2. Кого із своїх однокласників ти б не взяв у новий клас?

3. Як ти думаєш, хто з однокласників взяв би тебе у свій новий клас?

4. Вкажи прізвища однокласників, які б не взяли тебе у свій новий клас?

5. Якби тобі запропонували подивитися відповіді на ці питання п’ятьох твоїх однокласників, то чиї відповіді ти хотів би побачити? Напиши їх прізвища за порядком значимості для тебе.

Слід підкреслити, що п’яте питання – референтометричного характеру, містить інформацію про значимість, або психологічну вагу респондента в групі. У кожному випадку учень повинен був назвати не менше п’яти ровесників. Доцільно сформулювати гіпотезу, що полягатиме в таких позиціях:

1) у колективах з низькою згуртованістю можливість виникнення аутсайдерства різко зростає;

2) аутсайдерська свідомість розвивається в групах з відносно низьким рейтингом усіх її членів;

3) велику вірогідність стати аутсайдером має особистість, у якої є негативні психологічні параметри супроводжуючого або підсилюючого характеру.

У цьому випадку, враховуючи вікові особливості опитуваних, було проаналізовано усі анкети з погляду їхнього зовнішнього вигляду, аби визначити рівень інтелектуальної готовності до соціометричного опитування. Занотовували такі ознаки: графологічна чіткість почерку, його відповідність віковим нормам. Звернено увагу на чіткість вказаних прізвищ та імен, їхнє повне та зрозуміле написання. Нормою вважали, якщо опитуваний вказує прізвище та ім’я повністю в будь-якому порядку (хоча цей порядок теж враховували, ідеальним вважали написання імені, а після – прізвища, хоча відчутно, що учні привчені робити це навпаки). Звернемо увагу на випадки, коли в одній стрічці вказували прізвище та ім’я однокласника, а в наступній – навпаки. Чергування та кількість таких стрічок брали до уваги під час визначення рівня готовності респондента до опитування за соціометричною процедурою. Фіксували повністю чи частково написане прізвище чи ім’я: часто діти, ігноруючи інструкцію, вказували лише ім’я, рідше – прізвище ровесника, у багатьох випадках обмежувалися лише іменами, чим ускладнювали, або робили неможливою процедуру розпізнання особи, що вказана. У такому випадку зазначеного респондента доводилося розпізнавати за іншими ознаками, проте, на щастя, у класі був лише один випадок збігу імен. Однак написання ровесників лише за іменами розцінювали як певну інтелектуальну слабкість опитуваного, неповну готовність до процедури, інфантилізм.

Брали до уваги кількість імен, яку вказував опитуваний, адже йому було запропоновано вказати саме п’ять. Якщо було вказано лише три, то враховували особливості почерку, чіткість написання прізвищ та імен однокласників, і робили висновок про неготовність дитини. Отже, було визначено, що дітей можна розподілити на такі чотири групи: діти з високою готовністю до дослідження, з високою, що містить тенденцію до середньої, аналогічно – з середньою, та з низькою готовністю. Із 29 анкет, наголошуємо, що один респондент через відсутність не брав участі в дослідженні, двадцять дітей виявили високий рівень готовності до дослідження, що становить більш ніж 68%, з акцентом на тому, що п’ятеро з цих дітей, 25 %, виявили високу готовність з тенденцією до середньої, дев’ять учнів, що становить 31% продемон-

стрували середню готовність, результати якої цілковито піддаємо обчисленням та аналізу. Лише один учень засвідчив низьку готовність до соціометричної процедури. Таким чином, було зроблено висновок, що діти – учні 4 класу, підлітки 10-11 річного віку продемонстрували високу готовність до проведення такого роду методик, що благотворно вплинуло на рівень валідності дослідження.

Загальну суму виборів дослідження обчислювали за формулою: $\frac{\sum}{0,5(n-1)}$; де $\sum$ – сума всіх взаємних виборів у групі, n – кількість членів групи. Сума взаємних виборів дорівнює 61, після обчислення, було виявлено, що коефіцієнт групового єднання становить всього 0,14, це показує доволі низьку величину цього параметру, адже він в ідеалі повинен наближатися до 1.

Доцільно буде порівняти кількість групових виборів, які відповідають питанню №1, де запропоновано п'ять чоловік узяти з собою в новий клас, і спрогнозувати п'ять осіб, які б відповіли взаємністю, питання № 3. Кількість «відкидань» відповідає пунктам анкети № 2, де запропоновано зазначити респондентів, яких слід було би зробити, на нашу думку, відкинутими, яких не беруть у новий клас, і визначити тих респондентів, які можуть відкинути опитуваного. Загальна сума виборів дорівнює, відповідно, 145 (№ 1) +134 (№ 3) = 279; і сума «відкидань» 138 (№ 2) + 133 (№ 4) = 271. Ці величини, зрозуміло, суттєво не відрізняються одна від одної, і, все-таки, має місце незначне превалювання першої, що додає несміливого оптимізму.

За інформацією опитування за двома першими пунктами, стосовно п'яти однокласників, яких би взяв із собою, або не взяв у новий клас, результати розподілились таким чином. Подаємо їх у вигляді таблиці, у якій прізвища респондентів замінимо ініціалами і встановимо номери для полегшення розрізнення та розуміння.

Таблиця 1

Рейтинг, відкидання та взаємні вибори, що відповідає пунктам опитування № 1, № 2

№	Ініціали	Обрання	Відкидання	Взаємні вибори
1	Б.В.	8	2	5, 8, 11, 15, 18
2	В.Б.	4	4	**4,** 6, 10, 21, **26**
3	Г.Д.	8	1	4, 12, 16, 21, 27
4	Г.Т.	6	5	2, 16, 18, 22, 26
5	Г.Д.	1	6	7, 12, 15, 18, 28
6	Г.А.	5	5	1, 2, 20, 21, 25
7	Г.А.	4	3	8, 12, 14, 21, 28
8	З.В.	7	3	7, 14, 21, 24, 28
9	К.І.	5	2	1, 11, 24, 28, 30
10	К.С.	3	21	2, 8, 13, 17, 28
11	К.М.	7	2	12, 13, 21, 22, 28
12	К.К.	9	0	3, 8, 21, 28, 29
13	Л.Т.	3	2	3, 12, 17, 21, 29
14	М.Ф.	4	2	7, 8, 18, 21, 28
15	М.С.	4	3	1, 2, 9, 11, 30
16	М.Д.	6	7	1, 2, 3, 4, 27
17	М.А.	2	21	6, 9, 10, 11, 28
18	М.Ю.	5	6	10, 11, 12, 15, 28
19	М.Д.	2	10	3, 12, 21, 23, 27
20	О.Д.	1	22	1, 4, 22, 23, 26
21	П.О.	11	2	3, 12, 13, 23, 28, 29
22	П.А.	6	0	1, 4, 6, 16, 25
23	Р.О.	4	1	8, 19, 21, 24, 26
24	С.А.	3	3	відсутня
25	С.А.	3	6	1, 6, 9, 16, 22
26	Т.О.	4	1	4, 10, 16, 23, 30
27	Р.Е.	3	5	3, 6, 16, 19, 23
28	Ш.К.	12	2	7, 8, 11, 14, 18
29	Я.В.	2	3	3, 12, 21, 24, 28
30	Я.В.	3	0	1, 9, 11, 15, 22

Червоний колір, інший шрифт – співпадіння у виборах.

Таким чином, під час аналізу інформації таблиці № 1, можна підсумувати, що найвище число позитивних виборів є 12 – на наш погляд, не дуже високе, адже містить запас потенційно можливих балів аж до 30, що непрямо підтверджує низький коефіцієнт єднання класу. Найяскравіша зірка набирає «потужності» лише в 12 одиниць, що свідчить про її помірну атрактивність. Тим самим це послаблює коло єд-

нання навколо неї, що в потенціалі могло б бути «тіснішим», згуртованішим. У подібних колективах, як правило, виникає «байдужість», яку супроводжують низька цікавість до внутрішньогрупових проблем. На нашу думку, саме в атмосфері байдужості та роз'єднаності колективу утворюється благодатний ґрунт для зародження й розвитку особистостей аутсайдерського типу. Мабуть, це через відсутність міцного єднання осіб, у якому має місце взаємопідтримка, увага до ближнього, командний дух та ін. У колективах з низьким коефіцієнтом єднання, люди не виявляють належної уваги один до одного, а, навпаки – намагаються використати ближнього для вирішення власних проблем чи амбіцій. У таких випадках людина є засобом, а не метою. Можна додати, що у цьому випадку зростає процес індивідуалізації групи, на неї перестають діяти чинники, що сприяють згуртуванню колективу, вироблення командного духу. Разом з тим послаблюється тиск групи, що згуртовує і кожен «віддається сам собі». Різко заявляє про себе сила індивідуальності, а також проступає її слабкість і картина стосунків різко окреслюється, загострюються і різко виділяються риси характеру, таким чином зразу видно «хто є хто».

Слід відзначити, що вищезгадана «мегазірка» класу«Ш.К.» обирає п'ять осіб, з якими вона перейшла б у інший клас іншої школи. Є доволі дивним, що вона у жодному випадку не помилилася й усі п'ять обирають також і її. Усі вибори є взаємними. З одного боку – це можна зрозуміти, адже, що вища популярність особи, то більша вірогідність її обрання. З іншого ж, популярні, успішні особи, здебільшого демонструють ще й інші риси високого розвитку, скажімо, такі як інтелект, проникливість, точність, комунікабельність, приємна зовнішність та ін. У реальному житті навпаки: саме ці риси обумовлюють високий рівень популярності особи та в нашому випадку логіка статті є оберненою, адже спочатку ми фіксуємо показники, на підставі яких намагаємося зробити висновки.

На другому місці за показниками цієї таблиці – респондент П. О. (№ 21), що набирає 11 балів, протеперевершує за п. 5, де респонденти обирають відповіді тих однокласників, з якими вони бажали б ознайомитися першими, другими і так до п'яти. Цей пункт ілюструє референтометричні показники, за якими респондент П. О. (№ 21) набирає 26 балів, що на 2 одиниці перевершує зірку перших виборів. Якщо врахувати те, що обидві респондентки дівчата, можна зробити висновок, що в них є певна здатність пробуджувати інтерес до себе, й таким чином згуртовувати, проте цей процес за таких доволі скромних показників, є досить помірним і, можна сказати, недостатнім.

На третьому місці К. К. (№ 12), що теж набирає 9 балів і виявляє неабияку проникливість, правильно називаючи трьох респондентів, які зробили б вибір щодо неї. Щодо її кандидатури не було зареєстровано жодного негативного голосу, що є унікальним явищем, притаманним лише їй. Можна сказати, вона демонструє повну відсутність негативізму, щодо своєї особи. Звичайно, цю респондентку теж необхідно долучити до еліти класу. Таким чином, можна зробити висновок, що саме це лідерське угрупування очолюємо лише представниками жіночої статі, що може наштовхувати на думки про гендерні особливості лідерства та аутсайдерства. У нашому випадку жіноче лідерське начало супроводжуємо невисоким коефіцієнтом єднання та високою розрізненістю класу.

Лідерство хлопчиків починається з восьмибального рейтингу, слід зазначити, що такі показники мають місце й у дівчат, і спадають аж до одного або кількох балів. Це свідчить про те, що такі респонденти постають перед нами як аутсайдери цієї групи. Можна їх вважати вже сформованими типами чи такими, що будуть формуватися. Зрозуміло, що йдеться про початкову стадію формування цього феномену, однак, яка є достатньою чи визначальною в майбутньому. Про їхні особистсні параметри слід сказати дещо більше. Почати слід із респондента О. Д. № 20, що набирає всього один позитивний бал (вибір) і стає негативним лідером відкидань, яких налічуємо 22. Прингідно слід відмітити, що рейтинг позитивних голосувань не перевищує 12, а негативний – сягає 22. Можна сверджувати, що така людина негативізм класу концентрує на собі й виконує роль своєрідного «цапа-відбувайла». Фактом доволі прикметним і навіть зворушливим є те, що усі п'ять респондентів, яких він обирає, його ігнорують. Він не може назвати ні однієї людини, яка б відповіла йому взаємністю, адже таких просто немає (окрім одного голосу, що надає йому особа лідерського типу у цьому класі, яка сама набирає 8 балів, можна припустити, що ця особа просто є покровителем аутсайдера, навіть, може бути, що займається його заступництвом). Інші, якщо їх не можна на основі матеріалу назвати аутсайдерами, доцільно щодо них вживати слово «відкинуті». Це респонденти М. А. № 17 (2 позитивних і 21 негативних) та К. С. № 10, (3 позитивних і 21 негативних) що відрізняє від них респондента № 20, який є лідером браку позитивних (1) негативних (22) голосів.

Можна стверджувати, що негативна сторона класу, особи, яких відтіснили, займають доволі велике місце в ментальному просторі колективу, проте, не мають енергії, яка могла б об'єднувати навколо них, радше, створюють певний негативний імпульс, що сприяє роз'єднанню колективу. Можна звернути увагу на те, що респонденти негативного рейтингу виявляють свої негативні почуття, вони зовсім не отримують голосів підтримки, або, у кращому випадку, лише один голос. Цей останній можна вважати голосом покровителя збоку певного лідера, що виявляє перед класом певну прихильність до аутсайдера, можливо чисто показову. Для повноти картини подамо інформацію у вигляді таблиці:

Таблиця 2

Вибори та відкидання, що відповідають пунктам опитування № 3, № 4

№	Ініціали	Відкидання № 2	Вибори № 3	Відкидання № 4
1	Б.В.	**2,**6,10,16,20	5,11,15,16,18	5,8,**12**,13,18
2	В.Б.	**1**,18,25,28,29	10,13,17,21,28	5,**8,9,**15,25
3	Г.Д.	6,10,14,17,25	9,11,21,23,27	1,6,8,19,30
4	Г.Т.	2,10,**13,**17,**21**	3,16,18,26,30	1,**7,**8,20,**21**
5	Г.Д.	4,10,**17**,20,27	12,13,18,21,28	4,10,17,20,27
6	Г.А.	4,15,16,17,29	17,20,22,23,25	5,10,11,17,18
7	Г.А.	5,6,10,17,20	10,14,17,28,29	2,**4**,5
8	З.В.	5,6,10,17,20	7,14,21,28,29	**2,**10,16,17,25
9	К.І.	10,17,20,25,27	8,12,15,18,30	2,6,10,17,20
10	К.С.	**5,18,20,23,**24	8,16,17,26,28	3,4,13,18,22
11	К.М.	6,10,17,**20,**27	9,13,15,18,28	4,10,16,**17**,20
12	К.К.	6,10,17,20,25	3,8,21,28,29	**1**,4,**14,**18,**25**
13	Л.Т.	4,20,26	3,12,18,21,29	4,20,26
14	М.Ф.	10,17,20,24,27	2,7,8,29	4,**12,21**
15	М.С.	7,10,17,18,20	1,9,11,30	5,7
16	М.Д.	5,10,11,17,**20**	1,2,3,21,25	20,21,25,26,28
17	М.А.	**5**,13,**18,20**,24	8,10,16,26,28	4,**11**,18,22
18	М.Ю.	**10,16,17,**25,20	4,5,9,11,28	14,22,**26**,27,29
19	М.Д.	9,10,16,17,20	3,27,28	9,10,11,16,17
20	О.Д.	**9,10,11,16,17**	1,5,6,17,26	8,10,12,18,21
21	П.О.	4,7,10,14,17,20	3,12,23,28,29	1,**4**,5,7,**14**
22	П.А.	10,15,17,18,29	2,4,6,25,30	21,26,28
23	Р.О.	**10,**15,16,17,20	8,19,21,24,26	10,15,16,17,20
24	С.А.	10,14,17		
25	С.А.	10,17,20	1,6,22	5,7,**12,**28
26	Т.О.	2,8,18,20,27	4,10,16,17,23	2,8,12,**18,**20
27	Р.Е.	1,8,10,17,20	3,6,12,16,19	2,4,8,9,10,17
28	Ш.К.	3,4,10,17,20	5,7,8,14,24	4,9,10,17,20
29	Я.В.	7,8,12,21,28	3,12,21,23,28	1,7,8,14,25
30	Я.В.	2,5,17,20,25	9,11,15,18,26	1,2,11,15,18

Жовтим кольором, жирним шрифтом позначені співпадіння у «відкиданнях».
Червоним кольором, іншим шрифтом позначено співпадіння у виборах.

Принагідно слід відмітити, що взаємні вибори містять 122 співпадіння і 43 взаємні відкидання, що свідчить про суттєву перевагу позитивних взаємних контактів. Вражаючою є позиція респондента № 20, адже видно, що всі респонденти, яких обирає він, його «дружно» відкидають, не змовляючись між собою. Ця єдність свідчить про одностайні негативні тенденції, спрямовані щодо конкретної людини, що, не зважаючи на свій дитячий вік, здатна викликати, можна навіть сказати, концентрувати на собі негативізм, який накопичується в певній аудиторії. Для підтвердження цієї думки досить нагадати, що із 30 потенціальних голосів, 22 свідчать про відкидання. Можна зробити висновок про горизонтальний моббінг, що має місце в дитячому колективі. Під його дію потрапляють ще двоє респондентів цього класу, які набирають по 21 голосу, це свідчить про відкидання. Антиподом до респондента № 20 є респондент № 28, що демонструє повну протилежність: всі, кого вибирає вона, вибирають її. Можна стверджувати, що вона концентрує на собі позитив класу.

Якщо розглянути 5 пункт опитування, що містить інформацію референтометричного характеру, слід зазначити, що на першому місці респондентка № 3, Г. Д., яка набрала 34 голоси й це виглядає просто феноменально, якщо брати до уваги впливовість, що має людина в колективі,фактично № 21 П. О., яка отримала 26 голосів, що свідчить про високий рейтинг, за нею – зірка класу попередніх пунктів опитувальника № 28, Ш. К. Лідерство хлопців починається з № 22, що набирає – 21 голос і спадає аж до одного голосу, але у такому випадку цей голос є доволі важливим адже свідчить про перше обрання і найвищий інтерес до нього.

Суть соціограми класу буде полягати в тому, що центральне місце займе невеликий осередок еліти класу, у центрі якого буде розміщена Мегазірка – Ш.К., яка за всіма ознаками володіє даром чутливості (всі, кого обирає вона – обирають її, цим демонструє розум та проникливість), за нею – зірка другої величини – П.О., що майже не поступається розумом та популярністю, зірка третьої величини, з високим даром чутливості, К.К, – вирізняється тим, що повністю відсутнім є усілякий негативізм, щодо її осо-

бистості. Лідерство хлопців у класі починається з 8 балів, супроводжується малою чутливістю (низький рівень співпадінь у виборах), але деякі з них (П.А., наприклад) не викликають негативу в класному колективі.

Таблиця 3

Референтометричні показники класу

№	Ініціали	К-кість «1»	К-кість «2»	К-кість «3»	К-кість «4»	К-кість «5»	Всього
1	Б.В.	3	1	1	1	1	17
2	В.Б.	0		1	1	2	17
3	Г.Д.	2	4		2	4	38
4	Г.Т.	0	3				6
5	Г.Д.	0		1	2	2	21
6	Г.А.	1	1	3	1		16
7	Г.А.	1	1	1			6
8	З.В.	1	1	2	2		17
9	К.І.	0			1	2	14
10	К.С.	1					1
11	К.М.	1		2	2		15
12	К.К.	2	1	1		2	17
13	Л.Т.	1	1	2	2		17
14	М.Ф.	0	3				6
15	М.С.	0	3	3	1		19
16	М.Д.	1	1	1			6
17	М.А.	2	1	1		1	12
18	М.Ю.	3	1	1	2		16
19	М.Д.	0					0
20	О.Д.	0	2	1	1		11
21	П.О.	2	1	1	1	3	26
22	П.А.	0	1		1	3	21
23	Р.О.	0			3	1	17
24	С.А.	0		1			3
25	С.А.	1					1
26	Т.О.	0			1	1	9
27	Р.Е.	1			1		5
28	Ш.К.	3	2	4		1	24
29	Я.В.	1			3	2	23
30	Я.В.	1				1	6

«Відкинуті» в класі є збирачами будь-якого негативізму, «мегазірка» антирейтингу набирає 22 негативних бали і двоє по 21. З негативом чи без відкинутих у класі існує 6 осіб. Можна зробити висновок, що це діти аутсайдерського складу не лише в теперішньому, а й у майбутньому. У статті є лише одне спостереження, яке можна розцінити як певну наукову новизну – аутсайдером, здебільшого, стає особистість, яка має не лише певний комунікативний негативізм, можливо, краще сказати, комунікативну недостатність, а й «несе на собі» так звану «супутню рису». Нею може бути фізична неповноцінність, відставання розумового розвитку або інвалідність.

Висновки та перспективи наступних досліджень полягають у тому, що психолог чи соціальний педагог, який займається проблемою аутсайдера, повинен впливати не лише на основну причину, що до цього привела, а й на супутню рису, яка цей феномен супроводжує і таким чином можна досягнути певного соціатричного ефекту [4, с.103]. Для того щоб соціометричне знання приносило користь, воно має стати дієвим, що можна розуміти як нагальну потребу його розвитку та постійного продовження [4, с. 113].

Література:

1. Коломинский Я. Л. Социально-психологические проблемы взаимоотношений в малых группах и коллективах. Санкт-Петербург, 1971. 386 с.

2. Морено Я. Л. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе / пер. с англ. Москва, 2001. 384 с.

3. Злобіна О. Г.Соціометрія: дослідження міжособистісних відносин у групі. URL: http://i-soc.com.ua/assets/files/book/zlobina/zlobina_sociometriy.pdf

4. Золотовицкий Р. А. Социометрия Я. Л. Морено: мера общения. *Социологические исследования.* 2002. № 4. С. 103–113.